

MOSOLY, SZERVEZETEK, MŰVEK...
Bánszky Pál (1929–2015) üzenetei

[DOI 10.35402/kek.2019.3.9](https://doi.org/10.35402/kek.2019.3.9)

Igen, ebben a sorrendben. Első emlékem (sőt: benyomásom) a mosolya. Hoppá... internet... – Bánszky Pál fényképe: Ő volt! Ebben az írásban pályáiv-áttekintést vállalok, utalva a társadalmi körülményekre. Sem szisztematikus, kronologikus életrajzot, sem pedig válogatott bibliográfiát nem állítok össze, csak néhány kiemelt momentumra és műre utalok a címben jelzett hármas tagolású vázlat keretében.

Mosolyogva...

.... élt, mindvégig. Ez jelenik meg a Róla készült filmben is (Bánszky 2014; Péterfy 2014) – és ez a sugárzó, biztató tekintet a fényképen, az egyik reprezentatív kötete hátlapján (Bánszky 2000). Így, a népi művészek derűjével vállalt feladatokat, formált intézményeket, segített sokakat és alkotott műveket. Tehát: felfogott, elemzett, elfogadott és biztatótt. Indulok a személyes érzékeléssel.

Kezdő közgazdász kutatóként 1974 szeptemberétől dolgoztam a Népművelési Intézet Kutatási Osztályán, Vitányi Iván igazgató megtisztelő és pályafutásomat meghatározó meghívására. Az Intézet szellemi-, profil-elődjét, a Magyar Népi Művelődési Intézetet (MNMI) nagybátyám, Harsányi István (1908–2002) hozta létre, Illyés Gyula és Németh László támogatásával, majd igazgatta 1946 nyarától 1948 nyaráig. Bánszky Pál munkássága hátterének megértéséhez is fontos elméleti, történeti háttér az MNMI-ről szóló, mintaszerű leíró, elemző, dokumentációs kötet (Harsányi 1988). Többek között az is kiderül belőle, hogy egy szervezet létrehozása korántsem az alapító okirat megszövegezésével, bejegyzésével kezdődik (Harsányi Istvánról ld. Koncz 2009). BP esetében is évek hosszú munkája előzte meg a szervezetek, intézmények megalapítását. Ma, amikor a később sok nevű Népművelési Intézet (2016-ban például) mint Nemzeti Művelődési Intézet ismét átalakul és költözik, Bánszky Pál kapcsán is fontos utalni a hosszabb távú történelmi háttérre. Teszem ezt egy alapos, személyi monográfia, illetve intézet-történeti kötet előkészítése érdekében.

Bánszky Pál 1958-tól 1969-ig dolgozott ott, mint a Vizuális Művészeti Osztály munkatársa, tudományos főmunkatársa, majd főosztályvezetője. Amikor megismertem és megtudtam, hogy a naiv művészekkel, művészetekkel is foglalkozik, megerősödött bennem, ebben az intézetben családi fészekbe kerültem. Édesapám, Dr. Koncz Sándor (1913–1983) munkásságának sárospataki teológiai tanári korszakában (1947–1952) ugyanis (vásárlásokkal, reggelikkel, internátusi szobával) segítette a tiszaladányi naiv paraszt festőt, Győri Eleket. (A tanárok ilyen szolgálatáról ld. Bényei 2003). Majd „hátrátételt szenvedvén”, alsóvadászi falusi lelkészként szolgált. Gyermekkoromban, a parókia szobáiban lévő Győri Elek festményeken ugyanazt láttam, mint a nekem oly csodás kinti, sokszínű falusi életben. Én ott, a felnőttek számára gyötrelmes években is a naiv mosollyal megélt, megküzdött, nyers, kemény, szenvedéses, ám mindig derűvel és reménységgel átszőtt világot is érzékeltem. Kuláknak nyilvánított szegény parasztok viselték el és segítették a nyakukra telepített, sorsüldözött, büntetlen kitelepítetteket. Ám a szüretes és a lakodalmak, a szekér- és szán-hajtások olyanok voltak, mint a Győri Elek festményeken.

Az 1970-es évek közepén és később, a Népművelési Intézetben, az évek során együtt dolgoztunk jóval több mint százan olyanok, akik a mai tudományos, közművelődési, politikai, és nyugdíjas élet legszélesebb palettáján, szétszóródva működünk, ám még köszönünk egymásnak. (A nevek felsorolását ld: Vitányi 2014)

Bizony, a Bánszky Pál elemzés sugallja a főhajtást is: „Ő, mely sokan elaluvának...” (idézem Karácsony Sándor egyik tanulmányának címét), tehát „Akik együtt voltak, most mind összejönnek” és az Örökkévalóságból integetnek: Andrássy Mária, Bánszky Pál, Beke Pál, Dienes Gedeon, Fodor Katalin, Harangi László, Hidy Péter, Józsa Péter, Karsai Károly, Karsai Zsigmond, Kellner Gitta, Kovalcsik József, László-Bencsik Sándor, Lendvai Ernő, Sípos Zsuzsanna, Szentpéteri Zoltán, Thoma László, Varga A. Tamás, Vas Anna... és a meghatározó külsősök: Bujdosó Dezső, Kígyós Sándor, Makovecz Imre, Kováts Flórián, Balipap Ferenc...

Azért is gondolok most rájuk, mert szükséges lenne esetükben is elkészíteni a szisztematikus életrajzi áttekintéseket, az üzenetek rögzítése és elemzése érdekében.

Ámde, „míg élők közt vagyunk élők” (utalva Vass Csaba 2000 könyvének címére), például a klubmozgalom szervezésének nagymestere, a szociológus Szász János is sokat tudna mesélni az akkori csapatokról, törekvésekről. Szerinte Bánszky Pál életrevaló, termékeny szervező volt; nem csak mentette a naiv festők művészetét, hanem kapcsolataival az akkor munkálkodókat határozottan segítette, felszínre hozta.

Az Intézet sokszínűségében tetszett tehát az, hogy Bánszky Pál a naiv művészeket, a népi alkotókat és a cigányokat is beemeli az akkor értelmezett kultúrába. Az Intézetben egymással párhuzamosan és vitában többféle törekvés bontakozott ki. Mi, kutatók, amolyan szociológiai eu-tópizmust, tehát tudományos kutatási alapon megvalósítható utópiát képviseltünk. Mások, például Beke Pál, Varga A. Tamás, stb. a művelődési otthonok társadalmi nyitását szervezték. Ez volt a népművelés közművelődéssé szerveződésének időszaka és ebben kiemelkedő szerepe volt Bánszky Pálnak.

Szervezeteket létrehozva...

... intézményeket kezdeményezve, előkészítve, megalapítva, vezetve, gyarapítva élte egész életét. Munkásságának kronológiáját tömören bemutatja a 2016. október 31-én, Kecskeméten, a Magyar Naiv Művészek Múzeumában, a tiszteletére készült emléktábla avatására invitáló meghívó és több, interneten is elérhető életrajz. (Pl.: Wikipédia, Bácsstudástár www.bacstudastar.hu, Hírös Naptár www.hirosnaptar.hu)

Született Kabán, 1929. október 31.-én. Édesapját 1944. október 17.-én agyonlőtték a németek. Tizenöt éves korától önállóan szervezte az életét. Hajdúszoboszlóra bejáró diák volt, „Több volt a harcokosi az úton, mint a kerékpár...”. Egy évig asztalos inas is volt, ám miután a mester rátért a koporsó készítésére, abbahagyta ezt a szakmát. Malomban dolgozott, tanulta a molnárságot. Itt fedezte fel a természetes tárgyak világát. Ám jellegzetes rekedtségét is ott szerezte a sok por miatt. Pécsi katonáskodás után Budapesten, a Toldi Gimnáziumba járt. Nem vették fel az egyetemre, mivel segédmunkás volt, ezért továbbra is fizikai munkásként dolgozott, üvegesként. Majd csak 1966-tól ta-

nulhatott tovább. Előbb magyar-történelem szakon középiskolai tanári diplomát, 1968-ban művészet-történész diplomát szerzett Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán.

1958 végétől 1979-ig dolgozott a Népművelési Intézetben. A Vizuális Művészeti Osztály munkatársa, tudományos főmunkatársa, majd fősztályvezetője volt. Itt fogalmazódott meg benne, hogy „az alkotó ember az, aki alkotni akar”. Minden törekvésével a tehetség felismerését és támogatását szolgálta. A művelődési otthonokban működő fotó- és amatőr film szakkörök, klubok, a képzőművészeti körök és a kis galériák szakmai szervezése és működtetése volt a feladata. Ebben az időben 350 képzőművészeti körrel tartotta a kapcsolatot. 20 évig foglalkozott a szakkörökkel. Ő kezdeményezte és vezette Budapesten, a VI. kerületben a Fiala Művészek Klubját.

1957-ben létrehozta Tokajban a Művésztalpet. Ehhez kapcsolódó, 50 évnyi munkásságának lényege az alkotó közösségi kapcsolatok segítése (Bánszky 2003).

Saját pénzén gyűjtötte, vásárolta a népművészek, naiv művészek alkotásait. Az Intézet második emeleti raktárában sok-sok alkotást tárolt, ezeket később Kecskemétnek ajándékozta. Különös érzékenységgel foglalkozott a cigány művészekkel. Elemezte: honnan jöttek, mit hoztak magukkal, mit tudnak, miként burjánzik az életük számos eseménye színes alkotásaikban. Melyek azok a szimbólumok, amelyek erősen hatnak a befogadókra? Gyakorlati munkája során első sorban azt nézte, milyen az alkotó ember, s nem az avantgárd vagy természetelvű, a paraszti vagy más etnikum szerint válogatott. Bánszky Pál jelentőségét készített, meghatározóan fontos tanulmánya (Vitányi 2001).

Nem kerülhető meg az az inkább a közművelődési szakemberek körében terjedő nézet, amely mégis valamilyen ellentétet sejtetett Vitányi és Bánszky között. Ám kifejtett, tételes elemzést nem találtam ennek igazolására, hacsak e cikkem hivatkozásainál feltüntetett Zelnik József (1997, 1998) köteteket nem tekinthetjük annak, amelyek ismertetik az amatőr mozgalmakkal kapcsolatos politikai feszültségeket. Bánszky a naivok, a népi alkotók, a cigányok felfedezésével, bemutatásával, beemelésével tömegmozgalmat indított el. Sokakat mozgósított, segített és ezáltal hatott. Mindezt a központi pártpolitikusok bizonyára már veszélyesnek tartották. Vitányi Iván, aki egész munkásságával ugyancsak a vázolt fő folyamatokon dolgozott, mint intézeti igazgató

kijárói, közvetítói, egyeztetői szerepet vállalt ebben a témában is. Valószínűleg egészen konkrét ellentétek is lehettek, például az akkor felmerült népművészeti szakmai házak létrehozásának ötlete kapcsán. Mindezeket azonban érdemes szakmatörténeti elemzésekre, szakemberekre bízni, nem a *vagy-vagy*, hanem az *és* felmutatása érdekében. Kétségtelen az is, hogy Debreczeni Tibor könyvében utal a Vitányi-Bánszky ellentétre, ám nem ír konkrétumokról (Debreczeni 2012.) A napokban, egy beszélgetés során, valakitől minderre rákérdeztem. „... ugyan már..., összejöttek egy *vitányi* időre” – mondta.

Bánszky Pál 1978-ban egy évig ingázott Kecskemét és Budapest között, múzeumi szálláshelyeken és albérletekben élt. 1977-től a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet tudományos munkatársa lett, majd 1978-tól megbízott, 1983–1990-ig megyei múzeumi igazgató volt. Ő kezdeményezte és szervezte meg a Magyar Naiv Művészek Múzeumát. Elérte a jellegzetes, „gólyás ház” megvásárlását, majd 1991-től nyugdíjba vonulásáig, 1999-ig annak igazgatója volt.

1982–2007 között a Bács-Kiskun Megyei Népművészeti Egyesület, majd ennek jogutódja, a Duna-Tisza közí Népművészeti Egyesület elnöke volt. 1981-ben ő hozta létre Kecskeméten a Szórákaténusz Játékmúzeumot. Nevéhez kötődik a Cifra Palota – Kecskeméti Képtár megalapítása 1983-ban. 1977-től szisztematikusan megújította a Magyar Naiv Művészek Múzeumát, a már említett saját gyűjteményén kívül jelentősen bővítette az állományt, hiszen nem csak a Népművelési Intézetből, hanem a Magyar Nemzeti Galériából is szervezte, áthozott jelentős gyűjteményeket, pl. 1978–1979-ben, többek között Farkas István, Glücks Ferenc és Tóth Menyhért hagyatékát. Összesen 112 időszak kiállítást szervezett. Amikor csak tehetette, ő kalauzolta, tájékoztatta a látogatókat. Az amatőr művészeti élet kiemelkedően jelentős, meghatározó alakítója és szervezője volt.

A fentiek túlmenően a szülőhelyén, Kabán működő Mácsai Sándor Művelődési Ház amatőr képzőművészeti csoportját is vezette, amely ma Bánszky Pál Képzőművészeti Csoport néven folytatja tevékenységét. Külföldön is jelentősen propagálta a magyar naiv művészetet, 12 kiállítást szervezett, többek között Japánban, Indiában, Angliában.

2007-től a Magyar Művészeti Akadémia Képzőművészeti Tagozatának levelező tagja, majd 2012-től rendes tagja volt. Dolgozott a Tokaji Nyári Művésztelep vezetőjeként, szervezte a „Viselet és csipke” alkotótáborokat. Nevéhez kötődik a Jakab-

szállás külterületén létrehozott, kézműves mestersegek alkotó-táborának elindítása is. Az interneten olvasható életrajzok feltüntetik kiállítás rendezéseit és számos jelentős kitüntetését, fontosabb műveinek és a róla szóló írásoknak a jegyzékét.

Műveket alkotva...

...alapozta meg és teljesítette ki gyakorlati munkáját, ezzel is nagy örökséget hagyott ránk. A művek összefoglalták és számunkra üzenetként hordozzák elméleti és gyakorlati munkásságát. A szervezeteket, intézményeket előkészítő, létrehozó, működtető munkája elméletileg megalapozott volt. Ez tükröződik kisebb tanulmányaiban (pl. Bánszky 1967, 1968, 1973, 2012) és az alább tárgyalandó nagyobb műveiben. Munkásságát empirikus szociológiai kutatásokkal is alátámasztotta. Jellemző, hogy kiemelkedően fontos konferenciákon, elismert empirikus szociológusok körében adott elő (mint pl. Losonczy Ágnes, H. Sas Judit, Gondos Ernő), „A művészeti nevelés kutatás-módszertani kérdései” címmel (Szemle, 1968). Igen, hiszen ő maga is felméréseket készített, statisztikákat elemzett. Egyik írásában például beszámolt a képzőművészeti körök 300 főt felmérő vizsgálatáról (Bánszky 1968). Éppen akkortájt, az Élet és Irodalomban vita folyt a népművészetekről. Bánszky Pál az aktivitást hangsúlyozta és ezt támasztotta alá felméréseivel, elemzéseivel is.

Leggyakoribb produkciója és így legtöbb műve a számtalan kiállítási katalógussal és kismonográfiákkal jellemezhető. Megnyitók, értékelések, vitavezetések, előadások, interjúk tették gazdaggá életét. Bizony, a művek közé számíthatjuk a már említett, igencsak gyakori tárlatvezetések. Mindezek sok energiát, időt, szellemi ráfordítást igényeltek. A katalógus a napi, heti, látogatói, kortársi szempontból a leghasznosabb műfaj és mű. Kétségtelen azonban, hogy a rádióműsorokhoz, az újságcikkekhez hasonlóan, bizony ez csak „egy napos halhatatlanság”. Ám Bánszky Pál felhasználta ezeknek a ’kis munkáknak’ a tapasztalatait a kismonográfiákban és támaszkodott rájuk az alkotók sokaságát bemutató nagy, rendszerező műveiben egyaránt.

E művek kiemelkedő jelentősége az, hogy Bánszky Pál illusztrált és dokumentált, azaz a megidézett alkotók jellemező műveit fotókon bemutatta, pontos adatokkal rögzítette: ki, mikor, hol, kivel állított ki. Ezután művészettörténész elemezte az alkotásokat. Nagy hatással volt a környezetére.

Itt hívnám föl a figyelmet arra, hogy hajdan a Népművelési Intézetben dolgozott Szentpéteri Zoltán. Az akkor is aktuális népesedési vitában egyszer azt – a később sokat idézett – kijelentést tette, hogy „Nem csak a népesség megtartó képesség, hanem a képesség megtartó népesség is fontos”. Nos, Bánszky Pál ezt fedezte fel és állította gyakorlati és írásos munkássága középpontjába. Azt tehát, hogy a kétkezi munkások, parasztok, betegséggel, családi gondokkal küszködők, a továbbtanulásból kimaradtak számára mennyire lényeges a tárgyalkotás, az abban megnyilvánuló önkifejezés.

Az 1984-ben megjelent „*A naiv művészet Magyarországon*” című monográfia (Bánszky 1984), amely korábbi munkáit is összefoglalja és jelentős háttér-irodalomra hivatkozik. Bevallom, többszöri olvasása, kedvelt nézegetése során mindig a 131. oldaltól induló színes képek gyűjteményének bámulásával kezdem. Itt elidőzök, és innen lapozok előre, a kötet második részéhez, a 32 alkotót névsorrendben bemutató, elemző ismertetésekhez.

Aztán újra meg újra leköt a kötet első blokkjának alapos, művészettörténeti tanulmánya. Ennek első része: „*Utazás az őскеzdetekhez és a gyermekkorba. A naiv művészet felfedezése*” tömör, alapos, illusztrált bemutatását adja a naiv művészet jellemzőinek és megismerkedünk a felfedezés kortörténetével. Ezt követi „*A naiv művészet első hírnökei Magyarországon*” című rész, igencsak tömör, ám meggyőzően illusztratív, kiváló didaktikával felépített fejezete. „*A magyar naiv művészet második hulláma*” részben az 1960-as és az 1970-es évek művészeti törekvéseinek alapos, szemléletes bemutatását olvashatjuk. (További szakirodalmi, elemző folytatását ld. a hivatkozásoknál: Vitányi Iván, Köhári Zsolt tanulmányait.)

„*a képzőművészet vadvirágai*” című (a címlapon így, kis a-val írva), magyar és angol nyelvű („The wild flower if fine arts”), látványosan reprezentatív, alapos művében 100 (!) „népművészeti és naiv szemléletű magyar alkotót” mutat be (Bánszky 1997/a). Itt tömören ismerteti az életrajzokat és minden esetben egy jellegzetes mű fotójával illusztrálja a mondanivalóját. Először e kötet esetében is az ismerősökről olvastam el a remek jellemzéseket és csodáltam az ismert, kedvelt képeket. Gajdos János, Győri Elek, Koday László, Vankóné Dudás Juli és sorolhatnám. Ők aztán sodortak tovább. Ez is remekmű, általa megnyílik és kitágul, feltárul egy eddig csak töredékesen ismert világ.

Az alapos bevezető tanulmány először az „*Ősök, előzmények Magyarországon a népművészetben és a*

provinciális kultúrában” gazdagon dokumentálja és illusztrálja a témát. Majd a további fejezetekben a naiv művészetek tematikus elemzését taglalja. Mindezt követi a „*Naiv művészet határai*” fejezet, amely a már ismertetett, 1984-es kötet összefoglalása és kibővítése.

A 2000-ben publikált „*Megújódó faragóhagyomány 1973–1998*” monográfia (Bánszky 2000) ugyancsak alapmű. 108 alkotót mutat be remek leírásokkal, magyarázatokkal és természetesen gyönyörű illusztrációkkal. E kötet bevezető tanulmánya áttekinti az 1960-as, 1970-es évek fordulóján kibontakozó, terjedő ifjúsági népművészeti mozgalmakat, a fiatal csoportok küzdelmeit az új látásmódot. Bemutatja a közös műhelyek, alkotóházak létrehozását, határozottan utalva a kiemelkedő társ-szervezők, mint pl. Zelnik József és Makovecz Imre szerepére. Az egészében és részleteiben is kiemelkedő írás különlegessége a játék- és játszótér-készítés tendenciáinak ismertetése, valamint a műalkotások tematikus elemzése. (Szobrok, emlékoszlopok, emlékművek.) A kötet fontos része az az elemzés is, melyben arról értekezik Bánszky, milyen új törekvések indultak el a használati tárgyak készítésében, miként jelent meg a természetes anyag szépsége, hogyan formálódott a kis bútorok és szoba berendezések, templombelső, lakóházi környezet és a népi hangszerek világa. Mindezt egy korábbi tanulmányában Zelnik József így sommázza: „Szolgál az asztal, él a szék” (Zelnik 1976).

A kor...

...amelyben éltünk, azért is tárgyalandó, a tágabb kortörténeti tendenciákra azért is utalok, hogy segítsem egy történelmileg megalapozott új monográfia előkészítését, továbbá a rendszerváltáshoz vezető út jobb megértését. Bánszky Pál hatalmas, jelentős munkásságának elismeréséhez ugyanis nem elegendő csak a tettek felsorolása, mert ezek igazi értéke a korba illetve értelmezhető. Az 1956-os forradalom és a megtorlás megrázkódtatásai után, a politikai konszolidációval, az 1960-as évek elején kezdődött el a társadalom visszavétele. A későbbi szóhasználatok szerint szaporodtak az „itt és mást”, a „próféták helyett profik” szakmai követelések.

Ez a kor tehát a népművelés kiteljesedésének, közművelődéssé fejlődésének és egyben mai szóhasználattal a rendszerváltás előkészítésének (akkor a fejlett szocializmus építésének) immár történelmi időszaka volt. Ma már egyre inkább elfogadjuk azt a

történelmi elemzési szemléletet, hogy nem annyira a vagy-vagy szembeállítás, hanem az és kiemelése, a máig ható és talán még holnapra is használható elemek a fontosak.

Melyek voltak a közművelődés szempontjából kiemelkedően fontos folyamatok? Íme néhány terület:

- Szellemi, nemzetközi, turisztikai nyitás.
- Ifjúsági, zenei, tömegmozgalmak, beat és más zenei klubok, majd a táncház mozgalom.
- A legkülönbözőbb tevékenységekhez kapcsolódóan, a klubmozgalom elindulása és kibontakozása. Az amatőr művészeti mozgalmak.
- Népfőiskolai kezdeményezések, majd népfőiskolák szervezése.
- A kultúrházak, majd művelődési otthonok tevékenység-szerkezetének megújítása.
- A nyitott ház kísérletek, programok, majd a művelődési otthonok nyitása a helyi társadalom problémái felé.
- Egyházasodás: a nagy egyházak világi rendezvények irányába való nyitása és számos kis egyház létrejötte.
- Új intézmények, például megyei művelődési központok, könyvtárak építése, helytörténeti gyűjtemények létrehozása, a temetők gondozása.
- Mindezekkel együtt, párhuzamosan és összefonódva a gazdaság és kultúra összefüggéseinek vizsgálata. Társadalmi tervezési, távlati tervezési, kulturális tervezési törekvések.
- *Nos, ebben a tág mezőben és skálán volt meghatározóan fontos a naiv művészet, a népművészet, az amatőr művészeti mozgalmak, a cigány művészet beemelése a mindennapi kultúrába. Ez bizony jelentős mértékben Bánszky Pál és munkatársai érdeme.*

A fentebb említett kezdeményezéseket, programokat alaposan áttekintik a hivatkozott irodalomban feltüntetett Beke Pál írások és a Slézia Gabriella által szerkesztett kötetek. Mindezekben Makovecz Imre szerepéről a legutóbbi tanulmány Beke Márton írása. A politikai feszültségeket tárgyalja Zelnik József több tanulmánya. Koncz Gábor írásai a fogalmi, gazdasági, szervezeti dimenziókat tárgyalták. Am: a feladat éppen az, hogy ezek ismeretében helyezzük majd el Bánszky Pál és munkatársai meghatározóan fontos munkásságát!

Felhasznált szakirodalom

- Bánszky Pál 1967 A képzőművészeti ízlésről. *Társadalmi Szemle*, 8–9:78-89.
- Bánszky Pál 1968 Műkedvelő képzőművészeti mozgalmunkról. *Népművelési Értesítő*, IX. évf. 2:91-100.
- Bánszky Pál 1973 Zsákutca és útkeresés. *Forrás*, 4–5:145-149.
- Bánszky Pál 1984 *A naiv művészet Magyarországon*. Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 194 oldal
- Bánszky Pál 1997/a *A képzőművészet vadvirágai*. Budapest, A szerző saját kiadása. 182 oldal
- Bánszky Pál 1997/b Izinger Anna interjúja. *SZÍN Közösségi Művelődés*, 2. évf. 6:13.
- Bánszky Pál 2000 *Megújhódó faragó hagyomány 1973–1998*. A szerző saját kiadása. 180 oldal
- Bánszky Pál szerk. 2003 *50 éves a Tokaji Művésztelep*. Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány, Budapest, 36 oldal
- Bánszky Pál 2012 A politikai és a szakmai vezetés találkozása volt a motor. *Forrás*, 78:91-97.
- Bánszky Pál 2014 *Az alkotó ember*. Magyar Művészeti Akadémia, Székfoglaló, 2014. február 14. DVD
- Beke Pál 1987 *Művelődési otthonon innen és túl*. Budapest, Művelődéskutató Intézet, 109 oldal
- Beke Pál 2001 *Méltóságkereső*. Budapest, epl, editio plurilingua, 416 oldal
- Beke Pál – Deme Tamás szerk. 2003 *A szabadművelődéstől a közösségi művelődésig*. Budapest, Széphalom Könyvműhely, 399 oldal
- Beke Márton 2016 Makovecz Imre – A közösség drámája. *Magyar Művészet*, IV. évf. 1. sz. március, 81-89.
- Bényei József 2002 *Győri Elek világa*. Kecskemét, Magyar Naiv Művészek Múzeuma. 31 oldal
- Debreczeni Tibor 2012 *Történet pedig. Egy Corvintéri népművelő a puha diktatúrában, 1966–1989*. Budapest, Játszó Kuckó Társaság, Vári Színpadosok Köre, Játszó Ember Alapítvány, 236 oldal
- Harsányi István 1988 *A Magyar Népi Művelődési Intézet 1946–1948, történet és dokumentumok*. Budapest, Országos Közművelődési Központ, 301 oldal
- Nagy Veronika – Gärtner Petra 2012 *Hetedhét Játékmúzeum Székesfehérvár Moskovszky és Réber Gyűjtemény*, Székesfehérvár, Hetedhét Játékmúzeum, Hiemer-ház, 96 oldal

- Izinger Anna interjúja [1997] Bánszky Pál Arcképek. *SZÍN*, Községi Művelődés, a Magyar Művelődési Intézet folyóirata, 2. évf. 6:13.
- Kalmár Ágnes 2002 *A Szórakaténusz Játékmúzeum és Műhely gyűjteménye*. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, 115 oldal
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor 2013 *Látható és láthatatlan világok az ezredfordulón – és utána*. Typotex, Budapest, 437 oldal
- Koncz Gábor 2002 Rendszerváltó közművelődés. *Új Holnap*, Tél, 134-157.
- Koncz Gábor 2004 „... mélységes mély a nemrég...” Vázlat a kultúra fogalmáról. *SZÍN*, Községi Művelődés, 9. sz. 3.
- Koncz Gábor 2009 Feladatokat adott. Dr. Harsányi István (1908–2002) emlékezete. *Napút*. Kálvin 500, November, 199-206.
- Koncz Gábor 2010 *A közművelődés gazdasági kutatásának kezdetei Magyarországon, 1974–1989 között*. Budapest, Napkút Kiadó, 273 oldal
- Koncz Gábor 2016 A népesség kulturális szintvonalánálk változása 2025-ig. Tóth Attiláné, S. Gubik A. szerk. *Magyarország 2025-ben és kitekintés 2050-re*. Tanulmánykötet Nováky Erzsébet 70. születésnapjára. Budapest, Arisztotelész Kiadó, 143-150. <https://doi.org/10.3311/ope.38>
- Kőháti Zsolt 2012 A naiv film a hetvenes évek magyar filmművészetében. *Zempléni Múzsza*, XII. évf. 3. sz. Ősz, 51-63.
- Meghívó [2016]: *Ünnepélyes emléktábla avatás*. Kecskeméti Katona József Múzeum Magyar Naiv Művészek Gyűjteménye. 2016. október 31. Felelős Kiadó Dr. Rosta Szabolcs, a Kecskeméti Katona József Múzeum igazgatója, 4 oldal
- Péterffy András (rendező) 2014 *Vadvirágaim. Film Bánszky Pálról*. Magyar Művészeti Akadémia, DVD
- Slézia Gabriella szerk. 2001 A BMK szakmai fórumai, Műhelybeszélgetések a közművelődés aktuális témáiról 1998–2000., *Módszertári Füzetek* 10. Budapest, Budapesti Művelődési Központ, 274 oldal
- Slézia Gabriella szerk. 2002 Szakma tükör 3., A budapesti közművelődési intézményekből – a 60-as évektől elindult szakmai innovációk és újszerű kezdeményezések. *Módszertári Füzetek* 11. Budapest, Budapesti Művelődési Központ, 241 oldal
- Slézia Gabriella szerk. 2005 Szakma tükör 4., A budapesti közművelődési intézményekből – a 80-as évektől elindult szakmai innovációk és újszerű kezdeményezések. *Módszertári Füzetek* 12. Budapest, Budapesti Művelődési Központ, 378 oldal
- Slézia Gabriella szerk. 2012 Szakma tükör 5., Trendek, változások, innovációk a budapesti közművelődésben, *Módszertári Füzetek* 13., Budapest, Budapesti Művelődési Központ, 218 oldal
- Striker Sándor szerk. 1997 *Lidérces mennyország, A kultúra szerepe a változó világban*, Országos Tudományos Konferencia Győr, 1995. március 9-10. Bartók Béla Megyei Művelődési Központ, Budapest, Magyar Művelődési Intézet, 191 oldal
- Szemle [1968]: *A Népművelési Intézet második kutatás-módszertani konferenciája*. Salgótarján, 1967. december 4-8. *Népművelési Értesítő*, 178-181.
- Vas Anna szerk. 1976 *Amatőr művészeti mozgalom. Helyzetelemzés 1976*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 86 oldal
- Vercseg Ilona szerk. 2003 *Varga A. Tamás 1940. március 21. – 2002. július 5.* Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 288 oldal
- Vitányi Iván 2001 Győri Elek és a naiv festészet. *Zempléni Múzsza*, I. évf., 2:5-19.
- Vitányi Iván 2014 *A küszöbember. Életem története Horthytól Orbánig*. Budapest, Noran Libro, 327 oldal
- Zelnik József 1976 Szolgál az asztal, él a szék. *Élet és Irodalom*, IX. 25. 3.
- Zelnik József 1994 *Vissza az ünnephez*. Budapest, Pesti Szalon Kiadó, 231 oldal
- Zelnik József 1998 A magyar kultúra selyemövezei. Budapest, *Ökotáj*, 306.